

ĐÀ LẠT NIỀM THƯƠNG, NỖI NHỚ

NHỚT NHÀ TRONG TRÍ NHỚ :

Không biết bây giờ người em gái Đà Lạt còn nhớ đến tôi không? Còn có băng khuâng khi hoa Anh Đào nở rộ, hay ngây ngất trước đóa lan rừng, tìm quên bên hồ Than Thở? Nhớ người em gái Bùi Thị Xuân, màu áo thiên thanh, má hồng hồng, áo đan khép nép, mắt thoáng yêu thương và chằm chằm, đã đam mê “theo chàng búp cuồn cuộn”.

Và rồi Đà Lạt, còn có nhớ người chiểu và chằm chằm, chuông chùa Linh Sơn vang tiếng kinh cầu, hay chỉ còn biết xót xa để quay nhìn lại Giáo đường im bóng?

Đà Lạt: Thành phố buồn.

Ở đây, đi núi chèo thuyền, đi đi quanh cơ muôn vạn nẻo. Nhớ người đi mòn dẫm vào trong lán, trong “buôn” để đắm say nhìn nàng Sơn nữ người ngừng nhìn về Phố Thờ. Đà Lạt có nhớ người chiểu cuồn cuộn xuôi ngược, nôn nao tìm về mắt điếm hèn hò, mắt giây phút gön gửi yêu thương, hay người ngành trước mắt lại giả biết.

Đà Lạt: Thành phố Tây phương. Nhớ người cô gái khép nép sau người ô cửa nhà, dáng đẹp yêu trong lụa xuân thì, nhớ người chiểu trước hèn để dịu nhau trên đi Monaine de Marie. Đà Lạt nhớ người đêm đi lụa rừng; người kề bên nhau tìm hèn bên bờ lụa hồng, rồi hát vang giữa rừng khuya, chào mừng mắt Tráng sinh và lên đường, hay mắt thiểu và tuyên lại hèn.

Mắt sáng khi tôi trở lại Đà Lạt mắt trời nở hoa: Hoa ty gôn, hoa Pensée, hoa Mimosa, hoa băng khuâng, hoa tím muồng, nhớ người giàn hoa thiên lý. Nhớ người chèo hoa lan để màu Vàng người trong

những câu chuyện thán k. Những đóa hoa rừng thơng chng nh h n hoa Thch Tho. Hoa anh đào nhng đ xuân v, màu r c r “nh môi hng ngng i mình yêu”...

Đà Lạt bây giờ ch còn nhng nh t nhòa, lảng đng trong t n cùng trí nh. H Than Th, rng Ái Ân, v n Bích Câu, đ i K Ng. Cô sinh viên Đ i H c Chính Tr hay chàng trai Võ B Liên Quân. Chi u tím hay thung lũng hng. Những thoáng ng t ngâ nhìn “m t em dịu d u bu n Tây phng” hay m y l n c loài nhìn l i “ph núi cao; ph núi đ y sng; ph núi cây xanh; tr i th p th t bu n...”

Cu i cùng, t t c ch còn là k ni m. Đà Lạt là đ m cu i cùng c a cu c h n hò, và cũng là đ m kh i đ u c a m t tình yêu. Vì rng khi kh i công t o đng nên thành ph lý tng n y, ngng i khai sinh nó, cũng đã chán ngán m t câu chuyện tình c a chính mình: Bác sĩ Yersin. Chuyện tình gi t ngng i trong mng bên h Than Th. T đó, Đà Lạt tr thành ch t đ m tình cho khách lng du kh p b n phng tr i. Không th nào và không bao giờ đánh m t thành ph th n k n y trong ni m thng, n i nh.

KHI Đ U LÀ M T TÌNH YÊU:

Khi ngng i tây phng đ t chân lên đ t n c n y, ghi l i nhng v t tích đ u tiên, thì đã kh i s bng nhng câu chuyện tình: l u Ông Hoàng Phan Thi t và H Than Th Tây Nguyên. S l a ch n các v đ p thiên nhiên, đ y th mng, đ đ m trang cho nhng câu chuyện tình s c a mình, thì âu cũng là duyên ti n đ nh.

Th t ra, trên b c đng Nam ti n phiêu l u c a dân t c ta, vùng tr i Đà Lạt v n còn là mi n đ t xa l. Núi rng hoang vu; quanh năm mây mù giăng m c. Đâu đây, ch lác đác vài thôn p nh, m y chòi tranh thô s, và đóa lan rng khép kín. Vào th i k đó, đ t Cao Nguyên v n dĩ là trú x c a m t viên tù trng lng danh (tên là Yagut); thôi thì tha h biên thù m t cõi hiên ngang, đ i tr i, đ p đ t, th a chí bình sanh. Và con ngng i đó đã c m cân n y m c, gây sóng gió Tây Nguyên tr i nhi u th h, “g m đ n n a gánh, non sông m t chèo”

Mãi đ n mùa thu năm 1897, thì m i chuyện đã đ i thay. Đà Lạt cũng b t đ u t o đng lên t y. Khi nhà thám hi m, cũng là m t y sĩ tài ba, ông Yersin đ t chân đ u tiên đã suy nghĩ nhi u đ n vi c khai thác vùng n y: Ch đích c a ông ta: V a l p thành m t đ a bàn chi n l c Tây Nguyên; l i v a c m khai kh n vùng đ t phú th ch phì nhiêu. Ông ta mang theo m t ngng i yêu, n h u t c Luxemburg, nh hình v i bóng. Khi ngng i con gái quá m t m i trong tình trng, thì ch mong sao, có n i an ngh th t êm đ m, sau nhng chuyện vi n du. Và Đà Lạt là n i lý tng. Nàng đã th a nguy n. Đà Lạt ra đ i, t huy n th i đó. Th c ra, Đà Lạt v n còn nhi u h p l c l k. Vào th i đó, viên toàn quy n đ y tham vng, Paul Doumer, v i t m nhìn xa,

đã suy nghĩ đến những tình huống hoang lập lập. Ông nhanh tay tổ chức hai công sự chính: đài khí tượng và vườn rau m. Một đội ngũ giao thông huyết mạch của Đà Lạt với vùng h, xuyên qua đèo Ngoạn Mục. Đà Lạt như một cô gái xuân thì, thu hút bao nhiêu công nhân xanh. Tây Nguyên cũng bừng bừng t. Những người phương Tây thì nhìn nhau tham vọng, khi viên toàn quyền Paul Doumer bắt thu hút vì núi rừng Tây Nguyên, thì ông ta nghĩ đến chuyện v lâu v dài: lập căn cứ, xây dinh thự, sau cùng là thiết lập công sự hành chính để a phương. Thành phố đã an bài!

Đà Lạt bắt đầu đi m xuyên nhiều công nghệ nên th: h Than Th, rừng Ái Ân, vườn Bích Câu, đ p Suối Vàng. Và trong cái bàng hoàng, thng tht của rừng cây núi, những khúc tình ca cũng đã bắt đầu:

*Ai đó làm tình ch nói nh,
Đ nghe d i đáy, n c h reo,
Đ nghe t l u run trong gió,
Và đ xem ng i gi i nghĩa YÊU.*

Cũng t đ y, rừng Đa Mê thêm núi v vườn hoa lan; phi trường Liên Khng đ p điều ồng b m. Sau đó, h Xuân Hng, thác Gougah, ghnh Pongour, tht đã rào r t ch t tr tình, khi n núi u k đ m mê “Nng lên nh, làm hng môi em. M t em bu n, trong sng chiu anh th y đ p hn.”

Đà Lạt đã không đng chân t i đó. N i đây đã nghi m nhiên tr thành m t trung tâm văn hóa, vùng tr i văn h c, ngh thu t. Đà Lạt là n i đào t o nhng nhân tài đ t n c v chính tr, v quân s, v văn hóa. Đà Lạt cũng là b i c nh của nhng th i k trên sóng, d i n c. Khi chính tr cu n cu n th đ. Nhng giây phút đó r i cũng chóng qua, theo màu th i gian, đ r i tr i Đà Lạt cho nhng công tình nhân, mng m, hn hò, hoa b m...

ĐÀ LẠT, THIÊN ĐNG C A K NI M:

Khi Hàn Mục T vi t “Đà Lạt Trắng M”, đ c tìm v nhng n i xao xuy n o huyết đang quy n l y h t s c c m t vòm tr i th mng vùng Tây Nguyên, thì cũng s c nh ra r ng: M i m t cảnh li u r, m i gi t c n sóng g n, m i gi t sng khuya n i đây, t t c đã gói tr n m t th yêu thng liêu trai, diên lo n.

Khi Nguyễn Th Hoàng đ m say ô m ch t l i “Vòng Tay H c Trò”, đam mê nhng phút th t cu ng si, xác th t, b t ch p h t c th phi, b th; b t ch p m i tng b t tng ch, thì cũng ch mong s i m l i con tim tng nng cháy không chút d i gian, ki u cách; điều ngoa! Đ i nh

mây khói: Uncertain sourire!

Khi Hoàng Nguyên đã nỏ bỏ Đà Lạt ra đi, với bao nhiêu khỏ c khoỏ i, xót xa, thì cũng mong sao “Ai lên xỏ Hoa Đào” ngày xỏ a cỏ a mình, đở cỏ tìm lỏ i nét điỏ m kiỏ u, mỏ t môi cỏ a ngỏỏ i mình nhỏ , mình thỏỏ ng. Đà Lạt vỏ n là chỏ t trỏ tình. Ngỏỏ i con gái Đà Lạt đã mỏ mỏ ng gì? Sau cái dáng hình khép nép đó? Hay là, chỏ ghi lỏ i nhỏ ng vỏ t hỏ n năm tháng cỏ a mong chỏ , cuỏ ng hỏ n, si mê.

Khi Phạm Mạnh Cường tỏ mình ỏ n dỏ u trong “Thung Lũng Hỏ ng”, sỏ ng tỏ m dung nỏ i núi rỏ ng rét mỏỏ t, là cỏ t tìm lỏ i nhỏ ng ai cùng “lỏ n đỏ n bên trỏ i mỏ t lỏ a”. Trỏỏ c sau gì thì Đà Lạt cũng vỏ n là vùng trú ỏ n an toàn thỏ t ỏ m nỏ ng, thỏ t say đỏ m cho nhỏ ng đôi tình nhân, sau khi đã trỏ i qua bao nhiêu hỏ lỏ y, ngỏỏ c xuỏ i cỏ a cuỏ c đỏ i?

Và cỏ nhỏ thỏ , mà không biỏ t bao nhiêu tác phỏ m nghỏ thuỏ t đỏ ng lên rỏ ng rỏ mỏ y chỏ c năm qua, cái bỏ i cỏ nh Đà Lạt bao gì cũng là “Thiên đỏỏ ng cỏ a hỏ nh phúc.”

Mỏ t ngỏỏ i bỏ tình phỏ rỏ i ỏ ? Mỏ t thiên tình sỏ nỏ nỏ ng, đỏ ng cay ỏ ?

Muỏ n lỏ ng quên đi, thì hỏ y vỏ chỏ n thiên thai ỏ Tây Nguyên, nhỏ Lỏ u Thỏ n, Nguyỏ n Trỏ u?

Suỏ t ba chỏ c năm chiỏ n tranh rỏ ng rỏ , bom đỏ n đã cỏ nát trên khỏ p cỏ thỏ cỏ a đỏ t nỏỏ c, nhỏ ng Đà Lạt vỏ n cỏ lỏ nh xa nhỏ ng lỏ n tên, mũi đỏ n, nhỏ ng cuỏ c tranh chỏ p thỏ nhỏ n, nhỏ ng trò hỏ yỏ n hóa tỏ m thỏỏ ng nhỏ n thỏ , đỏ nuôi đỏỏ ng cho kỏ đỏỏ c cái dáng đỏ p thỏ ngỏ y, cao sang, kiỏ u cách cỏ hỏ u cỏ a mình. Và cũng chính thỏ , mà nhỏ ng chỏ yỏ n đỏ u tranh, sỏ ng gió dày xỏ o lên nhau, trong cỏ nh hỏ trỏỏ ng đỏ đoan, nỏ u trong chúng ta, có mỏ t ai nuôi cái tham vỏ ng đỏ ng lên cái bi kỏ ch đó trong khung cỏ nh rỏ ng núi nỏ y, thì đó chỏ là nhỏ ng trò hí lỏ ng thỏ t nhỏ t nhỏ o, vô duyên. Phỏ i trỏ Đà Lạt cho nhỏ ng nét kiỏ u sa, đỏi cát cỏ a nó. Phỏ i nuôi đỏỏ ng Đà Lạt bỏ ng nhỏ ng hỏ yỏ n thỏỏ i yêu đỏỏ ng, cũng nhỏ cỏ u mang nhỏ ng nét đỏ p Tây Phỏỏ ng rỏ ng rỏ trên duyên dáng cỏ a nó. Nhỏ mỏ t thiỏ u nỏ đoan trang, nhỏ ngỏỏ i con gái ỏ lỏ u hoa, thì dù cho bao nhiêu mỏ a gió thỏ nhỏ n, thì Đà Lạt muỏn đỏ i vỏ n còn dáng đỏ p, hình hài khuê các.

Thỏ c ra thì con ngỏỏ i Đà Lạt không ỏ m nỏ ng cái nỏ i niỏ m hoai cỏ , thỏ lỏỏ ng, quyỏ n luyỏ n quá khỏ , nhỏ trí thỏ c kinh thành Thăng Long; cũng không hỏ lỏ y nhỏ ng thỏ kiỏ u cách khép kín, cỏ tỏ c, nhỏ các nỏ ng thiỏ u nỏ ỏ n mình trong kinh thành Hỏ ; lỏ i càng không có nhỏ ng lỏ i sỏ ng ỏ n ào, nỏ nhỏ t, lan vào mỏ a gió cuỏ c đỏ i, nhỏ con ngỏỏ i Saigon hay chan hòa sỏ c sỏ ng khỏ e khoỏ n, tỏỏ i vui cỏ a miỏ n Thỏ y đỏỏ ng cát trỏ ng; hay nỏ i cho đỏ ng ra, Đà Lạt là sỏ tỏ ng hỏ p thỏ t khỏ o lỏ o tài ba, nhuỏ n nhuỏ n cỏ a bao nhiêu chỏ t liỏ u, trên khỏ p nỏ o đỏỏ ng đỏ t nỏỏ c thân thỏỏ ng.

Thơ m chí lài có ngườ i b o: Đà Lạt v n không quá kh ; không làm gì có nh ng di s n tinh th n; cũng không bén r t m t kh năng ti m n nào; th nh ng, trong s c hút khách vi n du, t b n ph ng, tám h ng, thì Đà Lạt đã t t o cho mình m t ni m san s đ ng đ u, n i li n quá kh v i t ng lai gi gìn mãi trong vnh c u, miền tr ng c a dòng năm tháng.

Bao nhiêu tâm h n nhàu nát, ch mong tr v Đà Lạt trong m t s m, m t chi u nh ng đ n n i r i lài không ch u đ ng n i cái khung c nh m đ m, thê ng mà v i v ra đi. Đ n hay đi, thì Đà Lạt v n là ch t dinh d ng c n thi t c a tâm h n con ng i, t v n n o.

Đi nhau bên v n Bích Câu; tìm h i m bên nhau c nh h Than Th ; k chuy n ân tình m nh bên thác Cam Ly; nép kín bên nhau trong góc Giáo đ ng, ôi m t tr i thánh thi n kh p b u tr i m a giảng mau kh p Đà Lạt. Nh ng th đó không đ i đ a, không th n tho i, m h , vì c nh trí Đà Lạt t nó đã t o cho m i tâm h n cái b n s c lãng m n nên th , tuy t s c. M t chuy n tình x y ra bình th ng t i m t đ a ph ng h ng khác, nh ng khi đã đ a nhau v s ng nh ng chu i ngày t i Đà Lạt thì v ki u di m i thi t tha h n, m n ng h n. Th t khó lý lu n n i; cũng không ch ng minh n i:

*“Ai đem phân ch t m t mùi h ng,
hay b n c m ca, tôi ch th ng”*

Trong cái khuôn th c ch ng m c c a thành ph trong bao nhiêu tháng ngày v a qua, mãi cho đ n hôm nay, không m t ai có th nuôi tham v ng nào đ thay cái cung cách h n nhiên c a thành ph . Thành ph c a nh ng tr ng Chánh tr , tr ng Võ B , tr ng Đ i h c Kinh Doanh; thành ph c a c a cô gái tóc th , đôi má h ng, n c i t i; thành ph mang âm h ng c a nét đ p tây ph ng. Thành ph c a đ i thông, núi r ng, su i gh nh, hoa th m c l , thì càng không th nào khoác lên m t l p áo l l ng, xa l đ c!

Chính nh ng th v a nói đó, đã mang theo nh ng h p l c l k , lời cu n ng i muôn ph ng, và l u i trong m i đáy sâu tâm h n tr u n ng c a chúng ta vô vàn luy n ti c. Con ng i Đà Lạt th ng có nh ng c m ng bình th ng, th t đ n s , đôi khi đ m đôi chút tr tình, đ u v t c a r ng cây, n i c .

Và dù cho nh ng gi n h n, m t mát, c đ n nh ng đau th ng đi ch ng n a thì nh ng câu chuy n tình, nh ng nét yêu th ng, nh ng chu i ngày th m ng trên vùng tr i Tây Nguyên này v n gi đ c nh ng nét kêu sa, duyên dáng, xinh t i c a nó. Thi u m t đi, nh đánh m t đi c tâm h n mình.

MỘT THỜI ĐÓNG YÊU VÀ MỘT THỜI ĐÓNG CHẾT:

Đà Lạt có những ngày cuội tuôn diều vu vơi. Cuội tuôn cho những chàng trai trẻ thơ Võ B, hay Chính Trẻ Kinh Doanh. Cuội tuôn cho những người em gái Bùi Thị Xuân, Couvent hay Việt Anh, Trí Đức? Những làn gió ngang đờng trẻ c ngõ người yêu mà băng khuâng, chổi đi. “Mới anh vào, mới em nhớ anh hoài”. Thôi rồi những chàng trai đã thóc sọt mẻ học vì những đôi má hồng hồng. Màu hồng của thẹn thẹn, liêu trai. Màu hồng của diễm o, hoang đờng. “Mới em mới anh ly rượu m, cho m lòng nhau” Rồi ta đả nhau xuống phố, nhớ nhau vớ đởn bởn bở yêu đờng... Chuyện tình xảy ra như thế. Và dù cho góc đờ nào đi chăng nữa, những ngày cuội tuôn nơi đây vẫn là thời gian dành riêng cho những người lả đờ, dành riêng cho khách chung tình. Thì dù cho mả có lờn, gió có hớt hiu, tình vẫn nơi ng này.

Đà Lạt có những chiều tan trẻ thơ vớ rởn rởp. Tiếng guốc gõ rờn tan trên đờ chùa Linh Sơn, một thời âm thanh cở cở rởn rả, vui như tuội vớ a chớ m yêu thơ ng. Những em gái Bùi Thị Xuân, thoáng hiên qua màu áo thiên thanh “thờng ngày nào; chìm khuất trong mả, mả bay đờ t đờ” một đờn trong làn sớng chiều, như t nhòa khói sóng. Đả em vớ cuội ngõ. Ngởn ngởi nhìn em khi nói câu chia tiếng. Rồi t đờ đó, chuyện tình cũng lờn đờn, nờ ra theo màu thời gian, hay đã chớ t đờn theo năm tháng? Và một sáng tình khôi nào đó, người con gái mới chớ t thớ y rờng: Mình đã yêu. Hoa vớ đờp, nờng vớ nờng, và tình vớ tha thiết, cuội ng si... Những buổi chiều như thế vớ diển ra; những bở c chân lẳng đờng “anh theo Ngỏ vớ, mái tóc Ngỏ dài” sớ kớ t thúc làm sao đây?

Đà Lạt có những mùa hè rở c rở. Ngày hè, chen chân nhau, hò hờn nhau đờn nơi đây, cớ t là quên đi những chuyện nhân tình m lờn; đờn đây đờ lẳng quên đời, đờ tiêu sớu nhân thớ! Đời hờn rởi cũng phơi pha. Hờn thù rởi cũng chóng vánh.

Nờng Đà Lạt vớ a đờ hanh vàng; mả a gió rởi cũng vớ đi; và người yêu cũng vớ a trẻ lời. Mùa xuân trên đờ nh non cao, quớ thớ t đờp như bở c tranh thớ y mả c, chớ cởn vài nét chớ m phá thôi, sông núi cũng đã đời màu.

Bây giờ thì những chuyện đó đã tan biển trong hỏ vô, hay chớ còn đôi lờa qua o giác cở a mình. Những hình bóng cũ y đôi khi chớ còn chớ p chớ n trong hỏ o, mông lung. Tất cở kớ niềm đờu chớ ghi đờu có mớ t lờn, trong đời mình mà thôi. Đà Lạt nờm trên mớ y tờng cao, nên đã vớ lúi sâu trong sớng khói cở a thời gian mớ t đi rồi!

Những người con gái y bây giờ còn như đờn tôi không? Có còn như lời những vùng trẻ kớ niềm tuy t vớ cở a mớ t thớ i đờ c yêu, thêm yêu và thớ a thuê hay cay đờng vì tình yêu. Màu áo thiên thanh huyển học cở a mớ t thớ i xa xa nay đã đời màu, hay còn phong kín lời, như kớ vớ t đờu yêu thuở còn con gái? Những lờu bút ngày xanh, những xác hoa băng khuâng, hoa mimosa p p tờng nhau trong mớ i tình đờu? Những chuyện thớ n tiên o hỏ Than Thơ, rờng Ái Ân, vớ n Bích

Câu, đũa Kẹo Ngọt, thác Cam Ly, vớt tích còn sót lại của những ngày âu yếm bên nhau, có đem lại chút băng khuâng nào khi nhớ lại ân tình cũ? Những câu chuyện cũ thì đã nhốt nhòa trong trí nhớ; những cuộc sống đau thương quặn quặn trong hi vọng còn có thể kéo dài, chờ đợi, miễn mòn, chờ đợi khi còn hơi thở tàn, để nhấm mồi, buông tay.

Những vết hằn năm tháng của quê hương giờ đây chỉ còn sót lại những cơn mưa hải hùng.

NHỮNG NĂM THÁNG DÀI:

Cùng chung nhịp thở với những biến chuyển dồn dập của đất nước, suốt mấy chục năm qua, Đà Lạt cũng trải qua những biến cố thăng trầm, những đau thương tang tóc. Có điều khác là: Núi đây không phải là địa bàn chiến lược, cũng không có những tranh giành, san sẻ, những đổi thay chóng vánh, nên Đà Lạt cũng đã trở thành khung trời khép kín của quê hương.

Kể từ năm 1946, Hội nghị chính trị Đà Lạt không thành, núi đây đã nghiễm nhiên trở thành Hoàng Triều cuối cùng thế kỷ. Giữ gìn cho được cái thế biệt lập của mình, Đà Lạt những ngày con gái lộng hoa, những mấy khi dẫu chuyện nhân tình thế thái. Thuở đó, những người dân miền duyên hải, chèo thuyền dạt ngang, chỉ xem Đà Lạt như một mảnh đất xa vời, dẫu y huyễn thoai. Núi đây chỉ dành riêng cho một thiểu số giàu sang, muôn tu tâm đạo ngát, trichi đạo ngát, họ thích chuyện của nhân, họ ngả lưng, theo gót Lão Trang. Cái sức khí Tây Phương cũng đã ăn sâu vào lớp thanh niên Đà Lạt kể từ đó.

Năm 1954, đất nước chia đôi, chiến tranh nghiệt ngã. Khi lớp sóng người di cư từ Bắc và Nam, thì Tây Nguyên đã trở thành vùng đất tân canh của họ. Đà Lạt dẫu sức thêm hương, miễn đón khách từ bốn phương trời; những kẻ thì cứ như trí não này không nao núng như bao nhiêu thế thành vùng duyên hải. Bốn sức phóng đất ngày xưa còn đó; không gian miễn nhốt còn đây, thì Đà Lạt vẫn tránh hết mọi cuộc xáo trộn, bon chen, biến chuyển dồn dập.

Năm 1963, Đà Lạt lại một phen trở mình. Thoạt đầu phong trào đấu tranh của Phật Giáo chống kẻ thù tôn giáo và nhân quyền. Chùa Linh Sơn, chùa Linh Quang, chùa Tuệ Quang biến thành những trung tâm tranh đấu. Cũng tuy thế, cũng đòi hỏi, những những chuyện đó cũng chỉ thoáng qua, như một cơn âm, không mấy thu hút. Những Đà Lạt không mấy quan tâm đến thế sự, chỉ mình sau khung cửa kín, ngóng ngàng như cô gái Tây Nguyên. Khi nền Đệ Nhị Cộng Hòa thành lập, đã có thể Đà Lạt trở thành một trung tâm chính trị cho tầng lớp lãnh, những đó chỉ là chuyện một thời trong một đời. Đà Lạt còn là một thời vang bóng.

Năm 1968, Đà Lạt cùng chung số phận với 36 tỉnh thành miền Nam, bị đe dọa trước cuộc tấn công của công, và núi dẫu của miền Bắc xâm lăng. Đà Lạt nếm mùi ác khí. Những tên du kích, rằng

đen, mã tấu, dế Bình Trĩ Thiên đã tấp các ngõ Trĩ mát, Lạc dồng, Cam lý, Đốc tròng, mũu toan vỉc chiòm lỳ và nhuòm đờ Đà Lạt. Cũng máu đờ, thớt rĩ, nhòng chỏ thoáng qua trong chòng gang tĩc.

Năm 1972, khi chiòm tròng Tây Nguyên sôi đòng, Đà Lạt toan trỏ thành mọt hũu cở an toàn, nhòng vỉi đờa thỏ hiòm trỏ, vỉn chuyòm khó khăn, phỏng tiòm ngỏt nghèo, vỉn không thỏc hiòm nỏi. Nhòng tỏ đờy, thì khỏit lỏa thớt sỏ tràn đờn Đà Lạt. Ngỏi dân nỏi đây đã bớt đờu cỏm thỏy nhòng hũu quỏ ghê gỏm cỏa chiòm tranh. Hỏ bớt đờu nghĩ đờn mọt chuyòm đĩ, trong phỏt chỏc hay trong vĩn vỉn. Nhòng chuyòm di tỏn, nhòng cuỏc chia lý, đã tỏo cho Đà Lạt không khỏ u buòm, tang thỏng kỏ tỏ đờ y. Bỏ giỏ thì Đà Lạt không còn là nỏi hỏn hò nhau cuỏi tuòm, đờy lên nhòng yêu thỏng lỏng mỏn, hay vỉ ra nhòng huyòm thoỏi thỏn kỏ. Mỏi ngỏi dân đã đỏn trỏc nhòng biòm chuyòm mỏi rỏi cũng không buỏng tha Đà Lạt, cũng nhỏ không buỏng tha cho đờt nỏc khỏn khỏ này. Bỏ Đà Lạt mà đĩ, nhỏ cỏt cuỏng rún cỏa mình. Thỏi thì đờnh vỉy.

Năm 1975, Đà Lạt đã thỏc sỏ thớt thỏ vào chiòm u ngày 1 thỏng 4/75, khi tỏnh tròng Tuyên Đỏc. Viền thỏ tròng Đà Lạt ra lỏnh di tỏn khỏi thành phỏ, trỏc khi quân đỏch tràn vào. Cuỏc di tỏn Đà Lạt đỏc theo quỏc lỏ 11, đĩ vỉ ngõ Phan Rang, rỏi theo quỏc lỏ 1 vỉ Phan Thiỏt, và cỏ thỏ mỏi. Cuỏc di tỏn đã gỏp hai trỏng lỏn: Viỏt cỏng chỏn đờng ở khu rỏng Lá, rỏi sau đỏ bỏ cỏp bỏc ở Hàm Tân. Hình ỏnh cuỏi cùng cỏa ngỏi dân Đà Lạt là chính mình đã đỏc thỏy nhòng ngỏi sinh viên ở u tú cỏa tròng Võ Bỏ Liên Quân và tròng Chiòm Tranh Chính Trỏ mỏ đờng ra đĩ. Đỏ cũng là nét đờp thân thỏng cuỏi cùng còn sót lỏi trong niòm thỏng, nỏi nhỏ.

Đà Lạt cũng ngày xỏa thân ái, bỏ giỏ thì không còn nỏa. Ngỏi em gái ngày xỏa cũng đã lỏ u lỏc đờn mọt phỏng trỏi nào?

HỎI N TÍNH ĐÀ LẠT:

Đờng đờo tìm đờu ra nhòng di tích lỏch sỏ oai hùng, hiòm hách cỏa mọt thỏi đờng nỏc và giỏ nỏc, nhòng phong ba đờn đờp, hay nhòng tai ỏỏng khỏ ách, nhòng thỏy hỏa, thiên tai trên vòm trỏi Đà Lạt, mọt khi mà tuỏi cỏa thành phỏ chỏ suỏt soỏt vỉi cuỏc đời cỏa chúng ta hôm nay. Cũng đờng hoỏi công khai thỏc đờu đây, nhòng chuyòm tình lỏm lý, diòm lỏ nhòng đờu thỏng, tỏi hỏ, giỏn hỏn, hay nhòng bi kỏch, nhòng hùng ca, ai vãn hay nỏ khỏc, trên bỏ rỏng lỏn chiòm u sỏu cỏa thành phỏ. Và cũng đờng tỏo đờng ra bỏn chỏt thớt toỏn vỉn cỏa mọt nỏn vãn hỏc, nghỏ thuỏt, hay mọt nỏp sỏng tinh thỏn vỉi đờy đờ nhòng thỏ đờn hình lỏn cá tính ở vòm trỏi Tây Nguyên này.

Thành phỏ Đời Lạt là mọt vòm tân lỏp, tân khai, chỏ là đờm hỏi tỏ mỏi nhỏt cỏa đờt nỏc, cỏt trông chỏ khỏch, vỉn du tỏ bỏn phỏng trỏi, ở vỉn nỏo đờng quay vỉ. Vỏ đây đờ vun xỏi, đờ tỏ

bởi cho hàng sạp của quê hàng. Với những nét đặc trưng kỳ thú đó, thì hẳn tính của Đà Lạt cũng đã giúp cho những người làm công tác văn học nghệ thuật có thêm nhiều chủ đề để viết, lấy đó làm bài viết nên thơ, diễm kiều ngay trong bài viết của nó.

Thế ra, thì Đà Lạt đã qua nhiều phen thác, dồn dầy, ly hợp vỡ a qua, những rồi đã thấy rõ ràng: Không thể nào thoát khỏi cái nhịp sống tinh thần của họ của mình được. Triết lý nào rồi cũng thế, chế độ, chính trị nào rồi cũng thế.

– Hãy trở lại những thân yêu, mẹ nong, đôn hậu cho những em gái bé bỏng của tôi ở vùng trời Tây Nguyên.

– Hãy để cho núi rừng, ghe nh suối Lâm Viên còn giữ mãi những nét đẹp hùng vĩ, yêu kiều, để mà đà, những gì đã đi vào tâm hồn dân tộc.

– Hãy để cho những cái áo trắng say sưa xây dựng giấc mơ đẹp trên các núi đồi; những tà áo thiên thanh đi vào tâm hồn người Đà Lạt.

– Hãy dành những sáng chế nhất tinh khôi cho những cặp nhân tình; hay những mùa hè chói chang cho khách viễn du quay trở lại.

– Hãy nâng niu những gì còn sót lại, hay những kỷ niệm ngọt ngào, mà trong mắt chúng ta, những người ở đây, còn gần bó ít nhiều với miền đất lành, suối trong, thông cao, hàng rừng.

Tâm tình của người ra đi thắp lên vùi lấp trong muôn nghìn kỷ niệm. Bất cứ đâu trong đêm ngày tháng cũ, ta lại tìm thấy những nỗi niềm, khóe mắt, làn môi xa xưa. Bất cứ đâu, lại nhìn ra *Áo em ngày xưa; phai nhạt màu. Âm vang thu nào, bóng của người tìm nhau, tìm nhau...*

Với những nhìn nhận trên đây, chúng ta cũng đã tìm thấy được những đặc thù, đặc trưng của Đà Lạt. Trên góc độ khám phá nào chăng nữa, trải nghiệm hiếm có trên đất nước thân thương.

KIÊM THÊM

